

Språket på väg

DEL II

Ett kartläggningmaterial i svenska och svenska som andraspråk för grundskolans åk 7–9

REVIDERAD UPPLAGA ENLIGT LGR 11

Skolverket

Språket på väg

DEL II

Ett kartläggningmaterial i svenska och svenska som andraspråk för grundskolans åk 7–9

REVIDERAD UPPLAGA ENLIGT LGR 11

Skolverket

Beställningsadress: Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Fax: 08-690 95 50
E-post: skolverket@fritzes.se

Beställningsnummer: 11:1252
Grafisk form: AB Typoform
Tryck: Edita Västra Aros
Upplaga: 6 000 ex
Stockholm 2011

Innehåll

Inledning	5
Matrishandledning	7
Samtala	9
Tala	13
Skriva	20
Läsa	34
Språket på väg	46

Inledning

Med hjälp av det här materialet kan du kartlägga dina elevers språkliga kompetenser. Använd det gärna kontinuerligt som ett underlag för planeringen av din ordinarie undervisning snarare än bara vid ett enskilt tillfälle. Se rikedom i materialet som en tillgång och inte som en belastning, eftersom du kan använda det på ett sätt som gagnar både klassen, undervisningen och de enskilda eleverna, och välj ut lämpliga delar för den specifika situationen. Du kan använda de olika matriserna i sin helhet, enbart vissa matriser eller delar ur matriserna.

Matrishandledning

Så använder du matriserna

Både du och dina elever kan använda matriserna att diskutera utifrån och som ett underlag för undervisningen. Om innehållet i matriserna blir levande och begripligt för eleverna, får de möjlighet att utveckla sina språkliga kompetenser. De kan ha svårt att förstå en del begrepp i materialet som *genre, vara bunden till, lämpa sig, vara väl avgränsad, sammanhållen, låta något samspela med något* och *gentemot* – därför behöver du förklara dem och ge exempel. Särskilt viktigt med explicita diskussioner av begrepp och formuleringar är det för elever med svenska som andraspråk, men det kan även vara nödvändigt för elever med svenska som modersmål. Låt eleverna bearbeta begreppen vid olika tillfällen, så får de möjlighet att ta till sig dem successivt. Om du har använt kartläggningsmaterialet i undervisningen är eleverna mer eller mindre bekanta med innehållet, och kan lättare vara med och kartlägga sin egen utveckling. Du kan kopiera ett exemplar för varje elev av den matris du vill arbeta med, så att både du och eleverna får varsin kopia. Använd gärna matriserna fortlöpande genom terminerna.

Om det passar klassen eller eleven bättre kan du kopiera matrisen i sin helhet eller klippa ut delar som du använder senare. På så sätt blir det lättare att hantera kartläggningen. Eftersom du i undervisningen behöver arbeta med innehållet i matriserna tillsammans med eleverna, kan det vara rimligt att ta någon eller några kvalitetsaspekter i taget, särskilt när materialet är nytt för dem. Du kan då begränsa antalet kvalitetsaspekter

och göra matrisen ”kortare”. Det innebär att du inte kartlägger alla aspekter som tas upp i kolumnerna vid samma tillfälle. Detta är särskilt lämpligt att överväga för de matriser som består av många kvalitetsaspekter. För att inte för tidigt glida ner i texttriangeln¹ kan det vara lämpligt att inledningsvis korta ner matriserna *Tala* och *Skriva* underifrån. Kanske kan det ibland vara lämpligt att inte visa alla stegen på en gång genom att göra matrisen ”smalare” och till exempel bara fylla elevmatrisen med text i kolumnerna för steg 1–2, men ta bort texten för steg 3–4. Du bör dock ta ställning till hur långt du tror eleverna har kommit i sin utveckling innan du smalnar av matrisen, så att alla elever har möjlighet att placera in sig själv i något steg. Det är inte ovanligt med en spridning från förnivå till steg 4 i en elevgrupp. Vad som ska finnas i matriserna från gång till gång beror på hur undervisningen har sett ut och vad som för tillfället kan vara rimligt för eleverna att kunna..

Hur du förbereder kartläggningen kan skilja sig åt beroende på vilken förmåga du ska kartlägga. När det gäller kunskapsområdena samtala, tala och skriva måste du ha lyssnat på eleven eller läst vad eleven har skrivit för att kunna göra kartläggningen. För att kartlägga läsutveckling kan både samtal, tal och reflekterande skrivande ligga till grund. Notera det utvecklingssteg som eleven visar upp och fundera på elevens vidare utveckling. Använd gärna förnivån för elever med svenska som andraspråk och fyll i den i samråd med eleven själv och modersmåls läraren. Skriv eventuellt också in elevens kunskaps- och färdighetsnivå i modersmålet.

1. Se s. 13 i del I.

Matriserna ska inte ses som oberoende av varandra. När eleverna läser och analyserar texter erbjuder förstås de två läsmatriserna lämpliga verktyg, men för att kunna föra fördjupade samtal om språkliga strukturer i texter man läser, behövs även begrepp som man finner i skrivmatrisen. På motsvarande sätt kan flera matriser vara till hjälp när eleverna skriver egna texter. Eleverna läser både sina egna och varandras texter, bland annat när de ska ge respons, men också när de ska bearbeta och bedöma texter. Då är både skriv- och läsmatriserna användbara. Samtal kan föras om talade, skrivna och lästa texter och därför kan samtalsmatrisen relateras till alla de andra matriserna.

Även andra skolämnen kan ha nytta av att använda *Språket på väg* för att utveckla ämnesundervisningen. I kursplanerna finns skrivningar i samtliga skolämnen som pekar mot att ämnesspråk är en del av ämnesinnehållet. Varje ämne har sina genrer och eleverna behöver erbjudas strategier inom ämnet för att lära sig ämnet bland annat genom att samtala, tala, lyssna, skriva och läsa. Därför behöver lärare i alla ämnen ha en medveten hållning till ämnets texter och språk, och erbjuda explicit lärarledd ämnesspråksundervisning. Matriserna måste anpassas till respektive ämne. Det innebär till exempel att man vid läsning av sakprosatexter kan behöva sortera bort sådant i läsmatriserna som rör läsning av skönlitteratur.² Det innebär också att matriserna för tala och skriva behöver specificeras i enlighet med ämnets genrer.

Observera att de olika stegen i matriserna inte är relaterade till de olika kunskapskraven i kursplanen, och därmed inte heller ska fungera som kunskapskrav för olika betyg.

2. Anpassningen av matriserna handlar inte bara om vilken typ av text som läses, utan också om vilken läsart man väljer, efferent eller estetisk (se s. 27 i del I).

Samtala

Använd kartläggningmaterialet vid olika former av samtal:

- strukturerade
- icke-strukturerade.

Icke-strukturerade samtal är inte lärarledda. De uppstår oftast spontant och det är sällan läraren som tar initiativet till dem.

Strukturerade samtal tar däremot du som lärare initiativ till, ofta med utgångspunkt från det eleverna läser, skriver och upplever. Du har alltså många möjligheter att kartlägga samtalsförmågan vid olika tillfällen. Det är viktigt att det är en dialog, ett flerstämmigt samtal, och inte en monolog som du kartlägger.

Det kan vara lämpligt att genomföra kartläggningen i mindre grupper, eftersom det vid samtal i helklass kan vara svårt att höra alla elevers röster. De elever som har svårt att göra sina röster hörda kan dessutom behöva extra stöd för att visa sin förmåga. Detta gäller i synnerhet elever med svenska som andraspråk.

Om du organiserar boksamtal i mindre grupper vid skilda tillfällen, får du möjlighet att lyssna på alla och samtidigt göra noteringar i matriserna. Du kan börja med samtal i helklass och efteråt organisera samtal i mindre grupper. Om du då sätter elever som inte varit aktiva i helklassamtalet i samma grupp, underlättar du kartläggningen. Sätt gärna ihop elever med svenska som andraspråk med elever med svenska som förstaspråk, eftersom samtal om språkfrågor kan ingå som ett

naturligt led i tankeutbytet om innehållet. Pararbete är särskilt gynnsamt för elever med svenska som andraspråk.

Så här kan du gå tillväga:

- skapa en miljö i helklass där ett flerstämmigt samtal kan äga rum
- skapa mindre samtalsgrupper
- ge vissa elever stöd i samtalet
- notera i matriserna under samtalets gång
- gör de slutgiltiga noteringarna direkt efter samtalet
- låt eleverna också fundera över hur samtalet gick och låt dem fylla i sina matriser.

Genom undervisningen i ämnet svenska och ämnet svenska som andraspråk ska eleverna ges förutsättningar att formulera sig och kommunicera i tal och skrift så att de får en tilltro till sin språkliga förmåga och kan uttrycka sig i olika sammanhang och för skilda syften.³ Eleverna ska i årskurs 7–9 för att utveckla sin muntligt kommunikativa förmåga få undervisning om följande:

- *att leda samtal, formulera och bemöta argument samt sammanfatta huvuddragen i vad som sagts.*⁴
- *hur de kan formulera sig tydligare, lyssna mer lyhört och hur de planmässigt kan föra samtal och diskussioner framåt.*⁵

3. Lgr 11:222 och 239.

4. Lgr 11:226.

5. Skolverket 2011a:15.

6. Lgr 11:243.

I ämnet svenska som andraspråk ska eleverna dessutom få undervisning om följande centrala innehåll:

- *språkliga strategier för att förstå och göra sig förstådd i tal och skrift i skolans ämnen när det egna svenska språket inte räcker till.*
- *svenska språkets prosodi och uttalets betydelse för att göra sig förstådd. Olika variationer av talad svenska.*⁶

6. Lgr 11:243.

Samtala – lärarmatris

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
Tala själv och samspela <i>Hur eleven yttrar sig i samtalet</i>		Yttrar sig. Deltar sparsamt i strukturerade och icke-strukturerade samtal. Eleven behöver stöd för att delta i samtalet.	Deltar med frågor och argument i både strukturerade och icke-strukturerade samtal. Kopplar till ämnet eller till vad någon annan har sagt.	 Utvecklar innehållet i samtalet genom att kommentera, argumentera, ställa frågor, analysera, värdera och jämföra	Vänder sig till flera och kopplar ihop vad andra har sagt. Är drivande och visar förmåga att engagera andra i både strukturerade och icke-strukturerade samtal. Utvecklar innehållet i samtalet genom att sammanfatta, tolka, dra slutsatser och föreslå lösningar.
Lyssna – reflektera och samspela <i>Hur eleven lyssnar på andra</i>		Visar att hon lyssnar – reflekterar och samspelar – genom enkel samtalsstödjande icke-verbal respons (till exempel nicka, "hm:a").	Visar att hon lyssnar – reflekterar och samspelar – genom samtalsstödjande enkel verbal respons (till exempel "Jag håller med").	Använder utvecklad verbal respons genom att argumentera, ställa frågor, analysera, värdera och jämföra.	Använder utvecklad verbal respons genom att sammanfatta, tolka, säga något eget och dra egna slutsatser.

Ovanstående kartläggning utgår från kunskapskraven i kursplanen för ämnet svenska⁷ som beskriver att eleven kan:

- samtala om och diskutera varierande ämnen genom att ställa frågor och framföra åsikter och argument och föra samtalen och diskussionerna framåt.

Ovanstående kartläggning utgår även från kunskapskraven i kursplanen för ämnet svenska som andraspråk⁸ som beskriver att eleven kan:

- med en kombination av vardagsrelaterat och ämnesrelaterat språk samtala om och diskutera varierande ämnen och i sådana situationer ställa frågor och framföra åsikter för att föra diskussionen framåt
- välja och använda språkliga strategier för att förstå och göra sig förstådd.

7. Lgr 11:236.

8. Lgr 11: 256.

Samtala – elevmatis

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
Tala själv och samspela <i>Hur jag yttrar mig i samtalet</i>		Jag deltar sparsamt i samtal. Jag behöver stöd för att delta i samtalet.	Jag deltar med frågor och argument i samtal. Jag kopplar det jag säger till ämnet och till vad någon annan har sagt	 Jag utvecklar innehållet i samtalet genom att t.ex. kommentera, argumentera, ställa frågor, analysera, värdera och jämföra.	Jag är drivande och visar förmåga att engagera andra i samtal. Jag vänder mig till flera och kopplar ihop vad andra har sagt. Jag utvecklar innehållet i samtalet genom att sammanfatta, tolka, dra slutsatser och föreslå lösningar.
Lyssna – reflektera och samspela <i>Hur jag lyssnar på andra</i>		Jag visar att jag lyssnar – reflekterar och samspelar – genom att till exempel nicka och "hm:a".	Jag visar att jag lyssnar – reflekterar och samspelar – genom att säga något, t.ex. "Jag håller med".	Jag visar att jag lyssnar – reflekterar och samspelar – genom att argumentera, ställa frågor, analysera, värdera och jämföra.	Jag visar att jag lyssnar – reflekterar och samspelar – genom att sammanfatta, tolka, säga något eget och dra egna slutsatser.

Ovanstående kartläggning utgår från kunskapskraven i kursplanen för ämnet svenska⁹ som beskriver att eleven kan:

- samtala om och diskutera varierande ämnen genom att ställa frågor och framföra åsikter och argument och föra samtalen och diskussionerna framåt.

Ovanstående kartläggning utgår även från kunskapskraven i kursplanen för ämnet svenska som andraspråk¹⁰ som beskriver att eleven kan:

- med en kombination av vardagsrelaterat och ämnesrelaterat språk samtala om och diskutera varierande ämnen och i sådana situationer ställa frågor och framföra åsikter för att föra diskussionen framåt
- välja och använda språkliga strategier för att förstå och göra sig förstådd.

9. Lgr 11:236.

10. Lgr 11: 256.

Tala

I kartläggningsmaterialet skiljer vi på två grundläggande muntliga genrer (läs mer på sidan 15):

- muntlig berättelse
- muntlig argumentation.

Att tala skiljer sig från att skriva genom att man inte kan förbereda talet fullt ut och inte heller bevara det, om man inte spelar in det. Processen är egentligen densamma när eleven arbetar med sitt talmanus som när hon arbetar mot en skriftlig slutprodukt, fast hon behöver inte skriva fram de exakta formuleringarna. De växer i stället oftast fram i samspel mellan talaren, innehållet i det manus hon utarbetat och lyssnarna. Idealet är alltså att den muntliga texten lever i stunden när den framförs inför dem som lyssnar, men det kräver ett gott förarbete.

Det krävs engagemang och intresse från talaren i ett förberett tal inför publik, för att det ska nå fram till lyssnarna på ett lyckat sätt. Samtidigt har lyssnarna ett ansvar för att talaren ska våga, vilja och kunna framföra och nå ut med sitt tal. Det måste du och dina elever vara medvetna om och beakta vid kartläggningen.

Man kan förstås också hålla tal där man läser innantill ur manus. En sådant tal har ibland ett utpräglat skriftspråk, men kan även låta påtagligt muntligt och spontant. Det är en konst att framföra en sådan text på ett levande sätt, antingen genom högläsning eller genom att man har lärt sig den utantill. Även vid innantilläsning är det aktuellt med samspel mellan talare, text och lyssnare. Här kan man tänka på en präst som läser predikan eller ståupp-komikern som verkar så spontan. I svenska som andraspråk behöver eleverna tid och övning att framträ-

da muntligt med ett väl fungerande och begripligt uttal och med en begriplig prosodi. Det är en fördel om de får göra mindre framträdanden oftare än färre och längre framträdanden inför en hel grupp eller klass. Progressionen i kraven är särskilt viktig för dessa elever.

Så här kan du gå tillväga:

- förarbeta den muntliga texten med tanke på syfte och mottagare
- se till att eleverna drar nytta av egna tankar och kunskaper
- låt eleverna utarbeta exempelvis tankekartor som kan bilda underlag för textens disposition
- låt eleverna samarbeta och ge varandra respons på innehåll och struktur i manus
- låt eleverna bearbeta manuset
- låt eleverna prova att hålla sina tal och ge varandra respons
- ge möjlighet till reflexion och eventuell ny bearbetning av manus
- låt eleverna hålla sina tal och få återkoppling av lyssnarna
- kartlägg den muntliga texten och låt eleven kartlägga sig själv.

Genom undervisningen i ämnet svenska och ämnet svenska som andraspråk ska eleverna ges förutsättningar att formulera sig och kommunicera i tal och skrift så att de får tilltro till sin språkförmåga och kan uttrycka sig i olika sammanhang och för skilda syften.¹¹ Eleverna ska

11. Lgr 11:226 och 243.

i årskurs 7–9 för att utveckla muntlig framställning få undervisning om följande centrala innehåll:

- *att leda samtal, formulera och bemöta argument samt sammanfatta huvuddragen i vad som sagts.*
- *muntliga presentationer och muntligt berättande för olika mottagare, om ämnen hämtade från skola och samhällsliv. Anpassning av språk, innehåll och disposition till syfte och mottagare. Olika hjälpmedel till exempel digitala verktyg, för att planera och genomföra en presentation.*

I svenska som andraspråk ska eleverna dessutom få undervisning om följande centrala innehåll:

- *språkliga strategier för att förstå och göra sig förstådd i tal och skrift i skolans ämnen när det egna språket inte räcker till.*
- *svenska språkets prosodi och uttalets betydelse för att göra sig förstådd. Olika variationer av talad svenska.*

Så här kan man kortfattat beskriva de två genrerna som tas upp i det här materialet:

Muntlig berättelse

- Fokus på händelse; har en handling och därmed tid i sig
- Reflexioner, inre monologer
- Miljöbeskrivningar – gestaltningar; har en riktning, detaljer och helhet (zooma in och zooma ut)
- Personbeskrivningar – gestaltningar
- Tonvikt på att berätta och beskriva
- Dialog som oftast återges indirekt: "Han sa att han skulle ..."
- Ofta finns tomrum i texten
- Budskapet bildar en röd tråd genom berättelsen
- Grundläggande struktur: "början – mitt – slut"; ofta en spänningskurva som kan tecknas ungefär som ett "W": allt är bra eller som vanligt – problem uppstår – lösning verkar nära – det lyckas inte – slutet gott eller ljusning anas
- Kronologi eller annan mer komplicerad dispositionsprincip
- Genomgående tempus: presens (som hänger ihop med perfekt och futurum) eller preteritum (som hänger ihop med pluskvamperfekt och futurum preteritum)
- Rörliga eller dynamiska verb är ofta viktiga
- Sammanhangssignaler som uttrycker tid är vanliga: *medan, samtidigt, efter ett tag, därefter, slutligen*

Muntlig argumentation

- Innehåller tes och argument
- Argumentens kvalitet – relevans, hållbarhet (sakargument – sant; värdeargument – godtagbart)
- Nyansering (motargument – bemöta, visa förståelse för, inte fula knep, personangrepp eller medvetna vantolkningar)
- Den egna rösten, engagemang och känslor
- Grundläggande struktur: inledning – väcka uppmärksamhet och leda in i ämnet; tes; argument med belysande och förstärkande moment; motargument med förstärkande resonemang; sammanfattning av argumentationen och avslutning
- Logik i resonemang och tydlig disposition; analyserande; röd tråd; bindningar
- Grundläggande tempus: presens (som hänger ihop med perfekt och futurum)
- Sammanhangssignaler som uttrycker motsättning, slutsats eller emfas: *fördelarna, nackdelarna, alltså, å ena sidan ... å andra sidan, visserligen ... men så är, även om ... så är, för det första ... för det andra, framför allt, slutsatsen blir, tydligen, i själva verket, inte minst osv.*

Använd de här beskrivningarna tillsammans med matriserna och nedanstående förslag till responsfrågor dels om eleverna prövar att framföra sin muntliga text för någon eller några elever innan de gör det för en större grupp, dels efter det egentliga framförandet. Diskutera genrerna explicit i din undervisning och med exempel från autentiska texter, både i undervisningen i svenska och svenska som andraspråk.

Lyssnar- och textfokuserad respons

- Vad var det i den muntliga texten som gjorde att du ville lyssna?
- Kände du att talaren hade kontakt med lyssnarna? Hur?
- Var talet begripligt?
- Var talet uppbyggt så att man kunde ta till sig och förstå innehållet?
- Använde talaren ett språk som passade lyssnarna?
- Har du några råd till talaren som skulle göra att talet, talaren och lyssnarna samspelar ännu bättre, dvs. så att kommunikationen fungerar på bästa sätt?

Tala – lärarmatris

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<p>Mottagare</p> <p><i>Kommunikativa och kognitiva funktioner</i></p> <p><i>Hur den muntliga texten fungerar för den som lyssnar</i></p>		<p>Texten är till stora delar begriplig för lyssnaren.</p> <p>Texten är uppbyggd så att man i stort sett kan ta till sig och förstå innehållet.</p> <p>Texten är bunden till källan (när talaren använder källor).</p>	<p>Texten är begriplig för lyssnaren som också förstår textens syfte.</p> <p>Eleven har oftast gjort lämpliga språk- och stilval utifrån textens syfte och lyssnare.</p> <p>Texten är uppbyggd så att man tar till sig och förstår innehållet.</p> <p>Texten visar på viss självständighet gentemot källan (när talaren använder källor).</p>	<p>Texten står på egna ben och kommunicerar ganska väl med lyssnaren i enlighet med textens syfte.</p> <p>Eleven har gjort lämpliga språk- och stilval utifrån textens syfte och lyssnare.</p> <p>Interaktionen med lyssnaren främjas av de språkliga valen.</p> <p>Texten är logiskt uppbyggd; den är relativt väl sammanhållen och har inga omotiverade tankeluckor.</p> <p>Texten förhåller sig självständigt gentemot källan (när talaren använder källor).</p>	<p>Texten står på egna ben och kommunicerar mycket väl med lyssnaren i enlighet med textens syfte.</p> <p>Eleven har gjort lämpliga och finessrika språk- och stilval utifrån textens syfte och lyssnare.</p> <p>Interaktionen med lyssnaren främjas av de lyckade språkliga valen.</p> <p>Texten är logiskt uppbyggd, väl sammanhållen och väl avgränsad.</p> <p>Texten låter olika källor samspela (när talaren använder källor).</p> <p>Texten visar att talaren försöker anpassa sig till lyssnarens tänkande och språkförståelse.</p>
<p>Textens genre</p> <p><i>Hur strukturen och språket stämmer med genrens mönster (läs mer på sidan 15)</i></p>		<p>Försök att anpassa struktur och språk till textens syfte och innehåll.</p> <p>Ansatser att följa genrens mönster för struktur och språk.</p>	<p>Struktur och språk lämpar sig för textens innehåll, syfte och lyssnare.</p> <p>Följer genrens mönster för struktur och språk något mekaniskt.</p>	<p>→</p> <p>Följer genrens mönster för struktur och språk på ett levande sätt.</p>	<p>Struktur och språk samspelar med innehållet på ett sätt som också lämpar sig för textens syfte och lyssnare.</p> <p>Utvecklar genrens mönster för struktur och språk på ett kreativt sätt.</p>

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<p>Samspel med lyssnarna</p> <p><i>Hur eleven samspelar med och skapar tillit hos dem som lyssnar</i></p>		Inbegriper läraren eller några klasskamrater och visar visst engagemang.	<p>Inbegriper flera lyssnare vid ett flertal tillfällen.</p> <p>Anpassar till viss grad röst, gestik och mimik till den muntliga textens syfte och mottagare.</p> <p>Försöker att utnyttja rummets dimensioner efter situationen.</p>	<p>Inbegriper alla lyssnare vid ett flertal tillfällen.</p> <p>Anpassar tydligt röst, gestik och mimik till den muntliga textens syfte och mottagare.</p> <p>Utnyttjar rummets dimensioner efter situationen.</p>	<p>Har genomgående utmärkt kontakt med lyssnarna.</p> <p>Anpassar effektivt och medvetet röst, gestik och mimik till den muntliga textens syfte och mottagare.</p> <p>Utnyttjar effektivt och medvetet rummets dimensioner efter situationen.</p> <p>Talaren inspireras av lyssnare och situation så att textens innehåll påverkas.</p>
<p><i>Hur lyssnarna samspelar med och visar tillit för eleven som talar</i></p>		Enstaka exempel på uppmärksamhet och intresse.	Flera exempel på uppmärksamhet och intresse.	Genomgående uppmärksamhet och intresse.	Tydligt engagemang genom uppmärksamt lyssnande och märkbart intresse.
<p>Den muntliga texten i sin helhet</p>		<p>Visar att eleven har kommit ett stycke i sin utveckling att tala inför andra.</p> <p>Tillitsskapande moment förekommer sparsamt.</p> <p>Eleven behöver stöd för att utveckla sin muntliga text</p>	→	→	<p>Visar att eleven kommit mycket långt i sin utveckling att tala inför andra.</p> <p>Tillitsskapande moment används på ett medvetet och effektivt sätt.</p> <p>Innehåll, struktur och språk samspelar på ett lyckat sätt och är tydligt anpassat efter textens syfte och mottagare</p>

Ovanstående kartläggning utgår från kunskapskraven i kursplanerna för ämnena svenska och svenska som andraspråk¹² som beskriver att eleven kan:

- förbereda och genomföra muntliga redogörelser med en struktur och innehåll (i sva anges även språk) anpassat till syfte, mottagare och sammanhang.

12. Lgr 11:239 och 256.

Tala – elevmatrix

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<p>Mottagare</p> <p><i>Hur min muntliga text fungerar för den som lyssnar</i></p>		<p>Min text är till stora delar begriplig för lyssnarna.</p> <p>Min text är uppbyggd så att man i stort sett kan ta till sig och förstå innehållet.</p> <p>Jag är håller mig mycket nära källan (när jag använder källor).</p>	<p>Min text är begriplig för lyssnarna som också förstår textens syfte.</p> <p>Jag har oftast gjort lämpliga språk- och stilval med tanke på textens syfte och dem som lyssnar.</p> <p>Min text är uppbyggd så att man tar till sig och förstår innehållet.</p> <p>Jag visar på viss självständighet gentemot källan (när jag använder källor).</p>	<p>Min text står på egna ben och kommunicerar ganska väl med lyssnarna i enlighet med textens syfte.</p> <p>Jag har gjort lämpliga språk- och stilval utifrån textens syfte och dem som lyssnar.</p> <p>Språket jag använder stödjer mitt samspel med lyssnarna.</p> <p>Min text har en tydlig struktur som gör den lätt att följa. Min text är relativt väl sammanhållen och har inga omotiverade tankeluckor.</p> <p>Min text är självständig gentemot källan (när jag använder källor).</p>	<p>Min text står på egna ben och kommunicerar mycket väl med lyssnaren i enlighet med textens syfte.</p> <p>Jag har gjort lämpliga och finessrika språk- och stilval utifrån textens syfte och dem som lyssnar.</p> <p>Språket jag använder stödjer framgångsrikt mitt samspel med lyssnarna.</p> <p>Min text är logiskt uppbyggd, väl sammanhållen och väl avgränsad.</p> <p>Jag låter olika källor samspela (när jag använder källor).</p> <p>Min text visar att jag försöker anpassa mig till lyssnarnas tänkande och språkförståelse.</p>
<p>Textens genre</p> <p><i>Hur strukturen och språket i mitt tal stämmer med genrens mönster (läs mer på sidan 15)</i></p>		<p>Jag försöker att anpassa struktur och språk till textens syfte och innehåll.</p> <p>Jag försöker följa genrens mönster.</p>	<p>Strukturen och språket jag använder lämpar sig för textens syfte, innehåll och lyssnare.</p> <p>Jag följer genrens mönster något mekaniskt</p>	<p>→</p> <p>Jag följer genrens mönster på ett levande sätt.</p>	<p>Strukturen och språket samspelar med innehållet på ett sätt som också lämpar sig för textens syfte och lyssnare.</p> <p>Jag utvecklar genrens mönster på ett kreativt sätt.</p>

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<p>Samspel med lyssnarna</p> <p><i>Hur jag samspelar med och skapar tillit hos dem som lyssnar</i></p>		Jag vänder mig till läraren eller några klasskamrater och visar visst engagemang.	<p>Jag vänder mig till flera lyssnare vid flera tillfällen.</p> <p>Jag anpassar till viss del röst, gester och ansiktsuttryck till den muntliga textens syfte och mottagare.</p> <p>Jag försöker att utnyttja rummets dimensioner efter situationen.</p>	<p>Jag vänder mig till alla lyssnare vid flera tillfällen.</p> <p>Jag anpassar tydligt röst, gester och ansiktsuttryck till den muntliga textens syfte och mottagare.</p> <p>Jag utnyttjar rummets dimensioner efter situationen.</p>	<p>Jag har genomgående utmärkt kontakt med lyssnarna.</p> <p>Jag anpassar effektivt och medvetet röst, gester och ansiktsuttryck till den muntliga textens syfte och mottagare.</p> <p>Jag utnyttjar effektivt och medvetet rummets dimensioner efter situationen.</p> <p>Jag inspireras av lyssnare och situation så att den muntliga textens innehåll påverkas.</p>
<p><i>Hur mina lyssnare samspelar med och visar tillit för mig</i></p>		Mina lyssnare visar enstaka exempel på uppmärksamhet och intresse.	Mina lyssnare visar flera exempel på uppmärksamhet och intresse	Mina lyssnare visar genomgående uppmärksamhet och intresse.	Mina lyssnare visar tydligt engagemang genom uppmärksamt lyssnande och märkbart intresse.
<p>Den muntliga texten i sin helhet</p>		<p>Min muntliga text visar att jag har kommit ett stycke i min utveckling att tala inför andra.</p> <p>Med hjälp av röst, tal och kropp skapar jag i någon mån tillit hos lyssnarna.</p> <p>Jag behöver stöd för att utveckla min muntliga text.</p>	→	→	<p>Min muntliga text visar att jag har kommit mycket långt i min utveckling att tala inför andra.</p> <p>Med hjälp av röst, tal och kropp skapar jag medvetet och effektivt tillit hos lyssnarna.</p> <p>Jag låter innehåll, struktur och språk samspela på ett lyckat sätt med tydlig anpassning till talets syfte och mottagare.</p>

Ovanstående kartläggning utgår från kunskapskraven i kursplanerna för ämnena svenska och svenska som andraspråk¹³ som beskriver att eleven kan:

- förbereda och genomföra muntliga redogörelser med en struktur och innehåll (i sva anges även språk) anpassat till syfte, mottagare och sammanhang.

13. Lgr 11:239 och 256.

Skriva

I kartläggningen av elevernas skriftliga förmåga föreslår vi att eleverna arbetar med tre olika genrer:

- berättelse
- insändare
- brev.

De tre genrerna är valda utifrån tanken att de omfattar urtyperna för de vanligaste texttyperna: berättande, beskrivande, argumenterande, informerande, utredande och förklarande texter. På sidan 21 följer en kortfattad beskrivning av genrerna.

Så här kan du gå tillväga:

- sök, välj ut, sammanställ information från flera olika källor
- utarbeta mönstertexter tillsammans med eleverna
- förarbeta texten med tanke på syfte och mottagare
- se till att eleverna drar nytta av egna tankar och kunskaper
- låt eleverna utarbeta underlag för textens disposition, exempelvis tankekartor
- låt eleverna skriva ett utkast
- låt eleverna responsarbeta (läsar- eller textfokuserad respons). Läs mer om responsarbete på sidan 22–24.
- låt eleverna bearbeta texten (ev. med hjälp av datorn)
- kartlägg texten tillsammans med eleven
- tänk på att ge elever med svenska som andraspråk explicit lärarstöd.

Genom undervisningen i ämnet svenska och ämnet svenska som andraspråk ska eleverna ges förutsättningar att formulera sig och kommunicera i tal och skrift så att de får en tilltro till sin språkliga förmåga och kan uttrycka sig i olika sammanhang och för skilda syften.¹⁴ Eleverna ska i årskurs 7–9 för att utveckla sin skrivförmåga få undervisning om följande centrala innehåll:

- *strategier för att skriva olika typer av texter med anpassning till texternas typiska uppbyggnad och språkliga drag. Skapande av texter där ord, bild och ljud samspelar.*
- *olika sätt att bearbeta egna texter till innehåll och form. Hur man ger och tar respons på texter.*
- *beskrivande, förklarande, utredande, instruerande och argumenterande texter, till exempel tidningsartiklar, vetenskapliga texter, arbetsbeskrivningar och blogginslag. Texternas syften, innehåll, uppbyggnad och språkliga drag (sva även deras ord och begrepp).*
- *redigering och disposition av texter med hjälp av dator. Olika funktioner för språkbehandling i digitala medier.*
- *hur man använder olika funktioner för språkbehandling i digitala medier.*
- *språkets struktur med stavningsregler och skiljetecken, ordklasser och satsdelar.*

I svenska som andraspråk ska eleverna dessutom få undervisning om följande centrala innehåll:

- *meningsbyggnad på svenska i jämförelse med elevens modersmål samt hur orsakssamband kan formuleras genom olika typer av bisatser.*¹⁵

14. Lgr 11:222 och 239.

15. Lgr 11:225–226 och 241.

Genrebeskrivningar

Så här kan man kortfattat beskriva genrerna berättelse, insändare och brev.

Berättelse

- Fokus på händelser; har en handling och därmed tid i sig
- Reflexioner, inre monologer
- Miljöbeskrivningar – gestaltningar; har en riktning, detaljer och helhet (zooma in och zooma ut)
- Personbeskrivningar – gestaltningar
- Tonvikt på att berätta och beskriva
- Dialog (främst i skrivna berättelser)
- Ofta finns tomrum i texten
- Budskapet bildar en röd tråd genom berättelsen
- Grundläggande struktur: "början – mitt – slut"; ofta en spänningskurva som kan tecknas ungefär som ett "W": allt är bra eller som vanligt – problem uppstår – lösning verkar nära – det lyckas inte – slutet gott eller ljusning anas
- Kronologi eller annan mer komplicerad dispositionsprincip
- Genomgående tempus: presens (som hänger ihop med perfekt och futurum) eller preteritum (som hänger ihop med pluskvamperfekt och futurum preteritum)
- Rörliga eller dynamiska verb är ofta viktiga
- Sammanhangssignaler som uttrycker tid är vanliga: *medan, samtidigt, efter ett tag, därefter, slutligen*

Insändare

- Innehåller tes eller huvudtanke och argument
- Argumentens kvalitet – relevans, hållbarhet (sakargument – sant; värdeargument – godtagbart)
- Nyansering (motargument – bemöta, visa förståelse för; inte fula knep, personangrepp eller vantolkningar)
- Den egna rösten, engagemang och känslor
- Grundläggande struktur: inledning – väcka uppmärksamhet och leda in i ämnet; tes eller huvudtanke; argument för argument med belysande och förstärkande moment; avslutning där huvudtanken upprepas
- Logik i resonemang och disposition; analyserande; röd tråd; bindningar
- Genomgående tempus: presens (som hänger ihop med perfekt och futurum)
- Sammanhangssignaler som uttrycker motsättning, slutsats eller emfas: *fördelarna, nackdelarna, alltså, slutsatsen blir, tydligen, i själva verket, å ena sidan ... å andra sidan, visserligen ... men så är, även om ... så är, för det första ... för det andra, framför allt, inte minst*

Brev med informativ och förklarande text

- Relevant information bearbetad och sammanfogad med författarens tidigare kunskaper och erfarenheter
- Logisk text där tankar förklaras; syftet med texten framträder
- Resonerar, analyserar och kommenterar
- Skriver så att viktiga stycken, meningar och ord framträder för läsaren; röd tråd; bindningar; kärnan (centrala tankar, begrepp och teman) i texten och kärnmeningar (meningar som sammanfattar respektive stycke) i styckena tydliggörs; meningsbärande innehållsord framträder
- Dispositionsprincip, till exempel:
 - tid
 - orsak
 - tematisering
- Genomgående tempus: presens (som hänger ihop med perfekt och futurum) eller preteritum (som hänger ihop med pluskvamperfekt och futurum)
- Sammanhangssignaler som uttrycker orsaksförhållanden och som exemplifierar och och preciserar är vanliga: *på grund av detta, därför, men, som en följd av, anledningen till, till exempel, i synnerhet, framför allt, å ena sidan...å andra sidan*
- Genremönster: hälsningsfraser i inledning och avslutning samt ort och datum

Att arbeta med respons och ge omdömen om texter

Du ska ge eleverna möjlighet att utveckla sig i att ge respons och omdömen om texter. Du kan arbeta med responsarbete i grupper eller i par utifrån en *läsarfokuserad eller textfokuserad* läsning av texten. Elever med svenska som andraspråk kan behöva explicit lärarstöd av dig i form av gemensamma samtal. När du formulerar de frågor som ska ingå i responserna kan du använda följande exempel på text- och läsarfokuserad respons. Du kan även få användning av de två läsmatriserna och matrisen för skriva. På så sätt kan eleverna få stöd att ge omdömen om texters innehåll, språk och uppbyggnad.

Vid en *läsarfokuserad respons* verbaliserar eleverna sin upplevelse av texten. Ovana läsare kan tycka att det är svårt att ge respons som hjälper skribenten i bearbetningen. ”Allt var bra” är ett inte ovanligt svar från elever på frågan om vad som är bra i kamratens text. Men om du undervisar om texter och textfokuserade responser och låter eleverna läsa och diskutera texter, som exemplen nedan visar, kommer de successivt att kunna ge fylligare läsarfokuserade responser samtidigt som deras textkompetens blir större.¹⁶

Du kan genomföra *textfokuserade responser* med hjälp av formulär med frågor, som exemplet längre ner visar. Frågorna fokuserar på olika nivåer i texten. Vad du väljer att lyfta fram i formuläret och vid responsen beror på hur undervisningen har sett ut och vad du tror att eleverna behärskar och har nytta av att granska.

Om elever är ovana vid att ge och ta emot kamratrespons, kan det vara en hjälp att du har gjort upp regler för hur responsarbetet ska gå till. Då kan ett responsformulär vara ett verktyg. Se inte formulären som bestämda och statiska, utan utforma dem så att de passar klassen eller eleven. Det innebär till exempel att du väljer lämpliga frågor, framför allt när du arbetar med textfokuserade responser. Eftersom det kan vara känsligt att få sin text granskad, är det viktigt att betona att det är texten man tittar på och talar om. Också här kan elever med svenska som andraspråk behöva mer explicit lärarlett stöd av dig för att komma vidare i sin språkutveckling. Genom att granska texter och lära sig att ge och ta respons, utvecklar eleverna också möjligheter att ge nyanserade och relevanta omdömen om texter.

Det är bra om den första responsen som eleverna får på ett första utkast är läsarfokuserad. När de kommit längre i skrivprocessen passar det bra med textfokuserad respons.

16. Hoel, 2001.

Exempel på responsformulär

Läsarfokuserad respons

1. Vilket stycke eller mening fastnade du mest för och tyckte var bra? Varför? Är det som står där tillräckligt utvecklat eller skulle det kunna bli ännu bättre?
2. Är det något du tycker är svårt att förstå? Är det något du tycker skulle utvecklas och skrivas om eller beskrivas utförligare?
3. Är det något som skulle kunna tas bort för att förbättra texten?
4. Förslag och funderingar på förbättringar.

Textfokuserad respons – berättelse

1. Hur börjar berättelsen?
 - med en replik
 - mitt i en händelse
 - med en beskrivning av platsen eller miljön
 - med en tanke eller fundering
 - på annat sätt
2. Hur slutar berättelsen? Skulle berättelsen kunna sluta på annat sätt?
3. Vad händer? Är händelserna tillräckligt utförligt beskrivna? Stryk under verb som beskriver vad som händer? Finns det andra verb som är lämpligare? Är de varierade? Är händelserna beskrivna i en bra ordning?
4. Var utspelar sig berättelsen? Sätt ett stort M i marginalen där det finns beskrivningar av miljön (platsen). Är denna beskriven så att du kan se den framför dig (höra, uppleva dofter, känna smak och känna)? Är substantiven och adjektiven väl valda? Är det lagom många adjektiv? För många? För få?
5. Vilka personer är med? Är de beskrivna så att de känns levande? Lär du känna personerna genom vad de gör och hur de ser ut (och genom dina sinnen)? Är substantiven, adjektiven och verben väl valda? Får du ta del av huvudpersonens tankar? Sätt ett stort P i marginalen där personerna blir levande. Sätt ett stort T i marginalen där någons tankar är beskrivna.
6. Finns det repliker? Är det i så fall lagom många? Är påståendorden varierade eller står det hela tiden till exempel "sa"? Vilka andra ord skulle också kunna användas?
7. Är allt tydligt utskrivet eller får du ibland dra egna slutsatser?
8. Var är berättelsens höjdpunkt, där berättelsen är som mest spännande? Sätt ett stort H i marginalen där höjdpunkten är.
9. Är titeln bra? Avslöjar den för mycket? Får du lust att läsa vidare?
10. Vad behöver författaren tänka på när det gäller språket:
 - Är texten uppdelad i lämpliga stycken?
 - Är meningarna bra och formulerade på ett väl fungerande sätt?
 - Fungerar ord och uttryck?
 - Stavning?
 - Stora och små bokstäver?
 - Skiljetecken (framför allt punkt och kommatecken)?
11. Hur fungerar texten för läsaren? Förstår du allt? Är den logisk? Är språket lämpligt för syftet, genren och de tänkta läsarna?

Textfokuserad respons – insändare

1. Hur är inledningen? Får du veta vad insändaren handlar om?
2. Framkommer det om insändaren är ett svar på en annan insändare? Framkommer det i så fall vem som skrev den, var och när den var införd samt vad den handlade om?
3. Vilken är huvudtanken? Är den klart formulerad?
4. Vilka är argumenten? Är de väl valda? Är de hållbara? Sanna? Godtagbara? Framkommer det klart och tydligt varför skribenten har en viss uppfattning och vad hon eller han menar?
5. Bemöts några motargument?
6. Hur är ordvalet? Subjektivt eller objektivt? Finns positivt eller negativt laddade ord? Är ordvalen lämpliga?
7. Får du som läsare saklig information?
8. Blir du som läsare påverkad av texten?
9. Är avslutningen tillräckligt klargörande?
10. Är rubriken intresseväckande?
11. Är texten lagom lång?
12. Vad behöver författaren tänka på när det gäller språket:
 - Är texten uppdelad i lämpliga stycken? Är styckena markerade på ett lämpligt sätt?
 - Är meningarna bra och formulerade på ett väl fungerande sätt?
 - Fungerar ord och uttryck väl i sitt sammanhang?
 - Stavning?
 - Stora och små bokstäver?
 - Skiljetecken (framför allt punkt och kommatecken)?
13. Hur fungerar texten för läsaren? Förstår du allt? Är den logisk? Är språket lämpligt för syftet, genren och de tänkta läsarna?

Textfokuserad respons – informativt och förklarande brev

1. Ser du att detta är ett brev?
2. Hur börjar det? Hur slutar det?
3. Får du veta varför brevet skrivs (syftet)?
4. Får du information som känns viktig för syftet med brevet?
5. Underbyggs informationen med förklaringar och klargörande resonemang?
6. Hur är förklaringar och resonemang uppbyggda? Byggs de upp med exempelvis konkreta exempel, jämförelser, kontrasteringar, värderingar och tolkningar? Klargörs orsakssamband? Finns sammanfattande information och slutsatser?
7. Får du en hel och trovärdig bild av situationen?
8. Är texten logiskt strukturerad? Känner du att det ena ger det andra, att det finns en röd tråd?
9. Vad behöver författaren tänka på när det gäller språket:
 - Är texten uppdelad i lämpliga stycken? Är styckena markerade på ett lämpligt sätt?
 - Är meningarna bra och formulerade på ett väl fungerande sätt?
 - Fungerar ord och uttryck?
 - Stavning?
 - Stora och små bokstäver?
 - Skiljetecken (framför allt punkt och kommatecken)?
10. Hur fungerar texten för läsaren? Förstår du allt? Är den logisk? Är språket lämpligt för syftet, genren och de tänkta läsarna?

Skriva – lärarmatris

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<p>Mottagare</p> <p><i>Hur texten fungerar för den som ska läsa den</i></p> <p><i>Kommunikativa och kognitiva funktioner</i></p>		<p>Texten är uppbyggd så att läsaren i stort sett kan ta till sig och förstå innehållet.</p>	<p>Texten är begriplig för läsaren som också förstår textens syfte (till exempel roa, övertyga, informera ...)</p> <p>Eleven har oftast gjort lämpliga språk- och stilval utifrån textens syfte och tänkta läsare.</p> <p>Texten är logiskt uppbyggd.</p>	<p>Texten står på egna ben och kommunicerar ganska väl med läsaren i enlighet med textens syfte (till exempel roa, övertyga, informera ...)</p> <p>Eleven har gjort lämpliga språk- och stilval utifrån textens syfte och tänkta läsare.</p> <p>Interaktionen med läsaren främjas av de språkliga valen.</p> <p>Texten är relativt väl sammanhållen och har få oomotiverade tankeluckor.</p>	<p>Texten står på egna ben och kommunicerar mycket väl med läsaren i enlighet med textens syfte (till exempel roa, övertyga, informera ...)</p> <p>Eleven har gjort lämpliga och finessrika språk- och stilval utifrån textens syfte och tänkta läsare.</p> <p>Interaktionen med läsaren främjas av de lyckade språkliga valen.</p> <p>Texten är väl sammanhållen, väl avgränsad och har inga oomotiverade tankeluckor.</p> <p>Medvetna och oomotiverade tomrum förekommer.</p>
<p>Textens genre (läs mer på sidan 12–13)</p>		<p>Försöker att följa genrens mönster för struktur och språk.</p>	<p>Följer något mekaniskt genrens mönster för struktur och språk.</p>	<p>Följer genrens mönster för struktur och språk på ett levande sätt.</p>	<p>Följer genrens mönster för struktur och språk på ett levande sätt och har ibland egna kreativa lösningar.</p> <p>Innehåll, struktur och språk samspelar på ett bra sätt.</p>
<p>Helhetsstruktur och språk – globala och lokala nivåer (läs mer i del I på sidan 7–8)</p> <p><i>Textnivå</i></p>		<p>Textens disposition fungerar delvis.</p> <p>Rubriker finns och har anknytning till innehållet</p>	<p>Textens disposition är mer genomtänkt och fungerar genomgående ganska väl.</p> <p>Rubrikerna täcker textens innehåll.</p>	<p>Textens disposition är tydlig, väl genomtänkt och fungerar väl.</p> <p>Rubrikerna täcker textens innehåll och fungerar</p>	<p>Textens disposition är avancerad och samtidigt tydlig och mycket väl genomtänkt.</p> <p>Rubrikerna är tydliga, täcker textens innehåll och fungerar utmärkt.</p>

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
Styckenivå		<p>Styckeindelning förekommer.</p> <p>Bindningar förekommer.</p>	<p>Styckeindelningen fungerar genom att varje stycke är en sammanhållen helhet.</p> <p>Bindningar förekommer och fungerar ganska väl.</p>	<p>Väl fungerande styckeindelning, ofta med tydliga kärnmeningar.</p> <p>Meningarna är bundna genom olika sorters bindningar, vilka fungerar väl.</p>	<p>Väl fungerande styckeindelning med tydliga kärnmeningar där det är lämpligt.</p> <p>Variation på styckenas längd inspirerar läsningen och markerar deras olika tyngd.</p> <p>Bindningar inom och mellan meningar är varierade, väl valda och fungerar utmärkt.</p>
Meningsnivå		<p>Meningarna har oftast en fungerande syntax och är:</p> <ul style="list-style-type: none"> • enkelt konstruerade (inte så många bisatser) • ganska korta • inledda med subjektet. <p>Satsradningar kan förekomma.</p>	<p>Meningarna är mer varierade men fortfarande:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ofta enkelt konstruerade (inte så många bisatser) • ofta ganska korta • ofta inledda med subjektet. <p>Satsradningar kan förekomma och då är satserna ofta skilda åt med kommatecken.</p>	<p>Det finns i sättet att konstruera meningar en viss syntaktisk variation, dvs. en viss blandning av:</p> <ul style="list-style-type: none"> • enkel och mer komplicerad syntax • långa och korta meningar • varierande satsdelar i fundamenten • ofta konstruerade med lätta fundament, dvs. högertunga. <p>Satsradningar är sällsynta. Satserna är ofta kopplade med sammanhangssignaler och konjunktioner.</p>	<p>Meningarna har en syntaktisk variation som fungerar mycket väl utifrån syfte, tänkta läsare och sammanhang. Det finns:</p> <ul style="list-style-type: none"> • enkel och mer komplicerad syntax • långa och korta meningar • varierande satsdelar i fundamenten • ofta konstruerade med lätta fundament, dvs. högertunga. <p>Den syntaktiska variationen ger ett behagligt flyt i texten.</p> <p>Om satsradningar förekommer är de stilistiskt medvetet genomförda.</p>

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<i>Uttrycks- och ordnivå</i>		<p>Uttryck och ord fungerar ibland mindre bra.</p> <p>Orden kan oftast karaktäriseras som vardagliga, allmänna, konkreta och något talspråkliga.</p> <p>Ordvalet är inte alltid så varierat och kanske inte alltid passar för textens syfte och mottagare.</p>	<p>Uttryck och ord fungerar ganska väl i sina sammanhang.</p> <p>Många ord kan karaktäriseras som vardagliga, vanliga, allmänna, konkreta och talspråkliga.</p> <p>Texten visar viss variation i ordval.</p>	<p>Uttryck och ord fungerar oftast väl i sina sammanhang.</p> <p>Det finns en ansats till att använda ord som kan karaktäriseras som mindre vardagliga, specifika, abstrakta och skriftspråkliga.</p> <p>Texten visar variation i ordval.</p>	<p>Uttryck och ord är mycket väl valda och fungerar mycket väl i sina sammanhang.</p> <p>Det kan finnas exempel på nyskapande vad gäller uttryck och ord, vilket berikar läsningen.</p> <p>Texten visar variation och omsorg i ordval.</p>
Normer och språkriktighet		Elever på denna nivå bryter sällan mot normer i stilistiskt syfte.	→	→	Elever på denna nivå kan ibland medvetet bryta mot normer i stilistiskt syfte.
<i>Styckemarkering</i>		Markerar på eget sätt att nytt stycke börjar, till exempel genom s.k. hybridstycke.	Blandar olika markeringar för nytt stycke: hybridstycke, blankrad och indrag, utan att man som läsare förstår systemet.	Markerar nytt stycke med blankrad eller indrag.	Markerar nytt stycke med blankrad eller indrag. Kan om det är lämpligt markera nytt stycke med blankrad och indrag, för att skilja på större avsnitt och stycken. Som läsare förstår man systemet.
<i>Meningsbyggnad</i>		Oftast väl fungerande vid enklare meningsbyggnad, dvs. vid huvudsatser utan bisatser. Undviker en mer komplicerad syntax eller lyckas inte konstruera mer komplexa meningar väl fungerande.	Prövar en mer komplex meningsbyggnad och lyckas då ibland väl med konstruktionen.	Oftast väl fungerande meningsbyggnad även i långa och mer komplexa konstruktioner.	Väl fungerande eller i stort sett väl fungerande meningsbyggnad i såväl enklare som mer komplexa konstruktioner.

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<i>Konstruktion av uttryck</i>		Använder enkla och vanliga konstruktioner som oftast är väl fungerande. Undviker att bygga ut fraser och att använda mer komplicerade uttryck eller lyckas inte konstruera mer komplexa fraser och uttryck korrekt.	Prövar mer komplicerade fraser och uttryck och lyckas då ibland väl med konstruktionen. Har vissa svårigheter t.ex. med val av prepositioner.	Oftast väl fungerande konstruktion av fraser och uttryck även i långa, ovanliga, mer komplexa och skriftspråkliga konstruktioner.	Väl fungerande eller i stort sett korrekta konstruktioner av både enkla och mer komplicerade fraser och uttryck.
<i>Användning av ord</i>		Använder de flesta ord på ett lämpligt sätt. Undviker ord som kan karaktäriseras som svåra eller ovanliga.	Prövar ibland ord som kan karaktäriseras som svåra eller ovanliga och lyckas då ganska väl med användningen.	Använder både enklare och ord som kan karaktäriseras som svåra eller ovanliga och då oftast på ett lämpligt sätt för sammanhanget.	Använder en variation av ord på ett kreativt och lämpligt sätt.
<i>Stavning</i>		Stavar de flesta ord på ett för genren lämpligt sätt Gör vissa systematiska stavfel.	Prövar ibland ord som kan karaktäriseras som svåra eller ovanliga och lyckas då ganska väl med stavningen.	Stavar oftast på ett för genren lämpligt sätt.	→
<i>Användning av tecken</i>		Använder oftast punkt och i förekommande fall frågetecken och utropstecken på ett lämpligt sätt. Punkt, frågetecken och utropstecken följs av versal.	Använder punkt, frågetecken, utropstecken korrekt och kommatecken på ett lämpligt sätt så att läsningen av texten underlättas. Använder oftast versaler och gemener på ett lämpligt sätt.	Använder en variation av skiljetecken och andra skrivtecken och då oftast på ett lämpligt sätt. Använder versaler och gemener på ett lämpligt sätt	Använder en variation av skiljetecken och andra skrivtecken på ett lämpligt och kreativt sätt.
Texten i sin helhet		Visar att eleven är på rätt väg i sin skrivutveckling. Eleven behöver tydligt stöd för att utveckla innehåll, struktur och språk i sin text.	→	→	Visar att eleven kommit långt i sin skrivutveckling. Innehåll, struktur och språk samspelar väl.

Ovanstående kartläggning utgår från kunskapskraven i kursplanerna för ämnena svenska och svenska som andraspråk¹⁷ som beskriver att eleven kan:

- skriva olika slags texter med språklig variation, textbindning samt anpassning till texttyp, språkliga normer och strukturer
- skriva berättande texter som innehåller gestaltande beskrivningar, berättargrepp och dramaturgi
- söka, välja ut och sammanställa information från ett urval av källor och föra resonemang om informationens och källornas trovärdighet och relevans
- göra sammanställningar som innehåller (i sva anges kännetecknas av) beskrivningar och förklaringar samt har ett ämnesrelaterat (i sva anges fungerande kunskapsrelaterat) språk, struktur citat och källhänvisningar
- genom att kombinera olika texttyper, estetiska uttryck och medier så att de olika delarna samspelar kan eleven förstärka och levandegöra (i sva anges förtydliga) texternas budskap
- ge omdömen om texters innehåll och uppbyggnad (i sva anges även språk) och utifrån respons bearbeta texter mot ökad tydlighet, kvalitet och uttrycksfullhet.

17. Lgr 11:237–238 och 255–256.

Skriva – elevmatis

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<p>Mottagare</p> <p><i>Hur jag tror att texten fungerar för den som ska läsa den</i></p>		<p>Jag tror att texten är uppbyggd så att läsaren i stort sett ska kunna ta till sig och förstå innehållet.</p>	<p>Jag tror att läsaren förstår min text och dess syfte (till exempel roa, övertyga, informera ...).</p> <p>Jag tycker att jag oftast har gjort lämpliga språk- och stilval med tanke på textens syfte och läsare.</p> <p>Jag tycker att texten är logiskt uppbyggd.</p>	<p>Jag tror att texten står på egna ben och kommunicerar ganska väl med läsaren i enlighet med textens syfte (till exempel roa, övertyga, informera ...).</p> <p>Jag anser att jag har gjort lämpliga språk- och stilval med tanke på textens syfte och tänkta läsare.</p> <p>Jag tror att språket gör att samspelet med läsaren fungerar väl och gör texten lättillgänglig.</p> <p>Jag anser att texten är, relativt väl sammanhållen och har få oomotiverade tanke-luckor.</p>	<p>Jag tror att texten står på egna ben och kommunicerar mycket väl med läsaren i enlighet med textens syfte (till exempel roa, övertyga, informera ...).</p> <p>Jag anser att jag har gjort lämpliga och finessrika språk- och stilval med tanke på textens syfte och tänkta läsare</p> <p>Jag anser att språket gör att samspelet med läsaren stärks och gör texten intressant.</p> <p>Jag anser att texten är väl sammanhållen, väl avgränsad och att den inte har oomotiverade tankeluckor.</p> <p>I min text förekommer medvetna och motiverade tomrum.</p> <p>Jag låter olika källor samspela (när jag använder källor).</p>
<p>Textens genre (läs mer på sidan 21)</p>		<p>Jag har gjort försök att skriva texten på liknande sätt som andra texter av samma slag.</p>	<p>Jag har skrivit texten på liknande sätt som andra texter av samma slag.</p>	<p>Jag har följt genrens mönster för struktur och språk på ett levande sätt.</p>	<p>Jag har följt genrens mönster för struktur och språk på ett levande sätt och har ibland egna kreativa lösningar.</p> <p>Jag låter innehåll, struktur och språk samspela på ett bra sätt.</p>
<p>Helhetsstruktur och språk</p>		<p>Textens disposition fungerar delvis.</p>	<p>Textens disposition är mer genomtänkt och fungerar genomgående ganska väl.</p>	<p>Textens disposition är tydlig, väl genomtänkt och fungerar väl.</p>	<p>Textens disposition är avancerad, men ändå tydlig och fungerar mycket väl.</p>

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<i>Hela texten</i>		Rubriker finns och har anknytning till innehållet.	Rubrikerna täcker textens innehåll.	Rubrikerna täcker textens innehåll och fungerar.	Rubrikerna är tydliga, täcker textens innehåll och fungerar utmärkt.
<i>Styckena</i>		Styckeindelning förekommer. Bindningar förekommer.	Styckeindelningen underlättar läsningen genom att varje stycke är en sammanhållen helhet. Bindningar förekommer och fungerar ganska väl.	Väl fungerande styckeindelning – ofta med tydliga kärmmeningar. Meningarna är bundna genom olika sorters bindningar som fungerar väl.	Väl fungerande styckeindelning med tydliga kärmmeningar där det är lämpligt. Variation på styckenas längd inspirerar läsningen och markerar deras olika tyngd. Bindningar inom och mellan meningar är varierade, väl valda och fungerar utmärkt.
<i>Meningarna</i>		Meningarna har oftast en fungerande meningsbyggnad och är enkelt konstruerade och ganska korta. Satsradningar kan förekomma. (Jag har alltså radat satser på varandra utan punkter eller bindeord).	Meningarnas längd och ordföljd varierar. Satsradningar kan förekomma, och då skiljs ofta satserna med kommatecken. (Jag har alltså radat satser och bara skiljt dem åt med kommatecken).	Meningarnas längd och ordföljd varierar på ett mer avancerat sätt bl.a. genom en fungerande blandning av enkel och komplicerad meningsbyggnad. Satsradningar är sällsynta. Satserna inom en mening är ofta kopplade med bindeord.	Meningarnas variation fungerar mycket väl utifrån syfte och sammanhang. Variationen i meningsbyggnaden ger ett behagligt flyt i texten. Om satsradningar förekommer är de stilistiskt medvetet genomförda.
<i>Uttrycken och orden</i>		Mina uttryck och ord fungerar ibland mindre bra. Jag har ofta vardagliga, enkla och talspråkliga ord. Ordvalet är inte så varierat och kanske inte alltid passar för textens syfte och mottagare.	Mina uttryck och ord fungerar ganska väl i sina sammanhang. Många ord kan karaktäriseras som vardagliga, enkla och talspråkliga. Texten visar viss variation i ordval.	Mina uttryck och ord fungerar oftast väl i sina sammanhang. Ibland använder jag specifika, abstrakta, skriftspråkliga ord och mindre vardagliga ord. Texten visar variation i ordval.	Mina uttryck och ord fungerar väl i sina sammanhang och berikar läsningen Ibland är jag nyskapande och kreativ. Texten visar variation och omsorg i ordval och uttryck.

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
Normer och språkriktighet					Jag kan ibland medvetet bryta mot normer i för att påverka stilen.
<i>Styckemarkering</i>		Jag markerar på eget sätt att nytt stycke börjar, till exempel genom att börja längst ut på ny rad.	Jag blandar olika markeringar för nytt stycke: hybridstycke, blankrad och indrag, utan att man som läsare förstår systemet.	Jag markerar nytt stycke med blankrad eller indrag.	Jag markerar nytt stycke med blankrad eller indrag. Jag kan om det är lämpligt markera nytt stycke med blankrad och indrag, för att skilja på större avsnitt och stycken. Som läsare förstår man systemet.
<i>Meningsbyggnad</i>		Jag använder oftast enkel men väl fungerande meningsbyggnad.	Jag prövar en mer komplex meningsbyggnad och lyckas då ibland väl med konstruktionen.	Oftast har jag använt väl fungerande meningsbyggnad, även i långa meningar.	Jag använder en väl fungerande eller i stort sett väl fungerande meningsbyggnad i både enklare och mer komplexa konstruktioner.
<i>Konstruktion av uttryck</i>		Jag använder enkla och vanliga konstruktioner som oftast är väl fungerande. Jag försöker konstruera mer komplexa fraser och uttryck även om det inte alltid blir korrekt.	Jag prövar mer komplicerade fraser och uttryck och lyckas då ibland väl med konstruktionen. Jag har vissa svårigheter till exempel med val av prepositioner.	Jag konstruerar oftast väl fungerande fraser och uttryck även i långa, ovanliga, mer komplexa och skriftspråkliga konstruktioner.	Jag har väl fungerande eller i stort sett väl fungerande konstruktioner av både enkla och mer komplicerade fraser och uttryck.
<i>Användning av ord</i>		Jag använder de flesta ord på ett lämpligt sätt. Jag undviker ord jag tycker är svåra eller ovanliga.	Jag prövar ibland ord jag tycker är svåra eller ovanliga och lyckas då ganska väl med användningen.	Jag använder både enklare och svårare ord och då oftast på ett lämpligt sätt..	Jag använder en variation av ord på ett kreativt och lämpligt sätt.
<i>Stavning</i>		Jag stavar de flesta ord på ett för genren lämpligt sätt. Jag gör vissa återkommande stavfel.	Jag prövar ibland svårare ord och lyckas då ganska väl med stavningen.	Jag stavar oftast på ett för genren lämpligt sätt.	→

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
Användning av tecken		Jag använder oftast punkt, frågetecknet och utropstecken på ett lämpligt sätt. Dessa tecken följs av stor bokstav.	Jag använder punkt, frågetecknet, utropstecken och kommatecken på ett lämpligt sätt, så att läsningen av texten underlättas. Jag använder oftast liten och stor bokstav på ett lämpligt sätt.	Jag använder en variation av skiljetecken och andra skrivtecken, oftast på ett lämpligt sätt. Jag använder liten och stor bokstav på ett lämpligt sätt.	Jag använder en variation av skiljetecken och andra skrivtecken på ett lämpligt och kreativt sätt.
Texten i sin helhet		Min text visar att jag är på rätt väg i min skrivutveckling. Jag behöver tydligt stöd för att utveckla innehåll, struktur och språk i min text.	→	→	Min text visar att jag har kommit långt i min skrivutveckling. Innehåll, struktur och språk samspelar väl.

Ovanstående kartläggning utgår från kunskapskraven i kursplanerna för ämnena svenska och svenska som andraspråk¹⁸ som beskriver att eleven kan:

- skriva olika slags texter med språklig variation, textbindning samt anpassning till texttyp, språkliga normer och strukturer
- skriva berättande texter som innehåller gestaltande beskrivningar, berättargrepp och dramaturgi
- söka, välja ut och sammanställa information från ett urval av källor och föra resonemang om informationens och källornas trovärdighet och relevans
- göra sammanställningar som innehåller (i sva anges kännetecknas av) beskrivningar och förklaringar samt har ett ämnesrelaterat (i sva anges fungerande kunskapsrelaterat) språk, struktur citat och källhänvisningar
- genom att kombinera olika texttyper, estetiska uttryck och medier så att de olika delarna samspelar kan eleven förstärka och levandegöra (i sva anges förtydliga) texternas budskap
- ge omdömen om texters innehåll och uppbyggnad (i sva anges även språk) och utifrån respons bearbeta texter mot ökad tydlighet, kvalitet och uttrycksfullhet.

18. Lgr 11:237–238 och 255–256.

Läsa

När du kartlägger läsningen har du två matriser till hjälp med olika infallsvinklar på läsförståelsen:

- läsarorienterad läsförståelse
- textorienterad läsförståelse.

I mötet med olika typer av texter ska eleverna ges förutsättning att utveckla såväl den egna identiteten som förståelse för omvärlden och sitt språk. Detta syfte med svenskämnen pekar på betydelsen av både en läsarorienterad och en textorienterad läsförståelse. Börja gärna med den läsarorienterade kartläggningsmatrisen, för att betona läsarens roll vid läsningen. Under själva läsprocessen kan eleverna till exempel använda en läslogg.

I de båda matriserna om läsförståelse finns flera frågor som är tänkta som ett stöd för dig som lärare. Antingen behöver du ställa frågorna eller så har eleven hunnit så långt i sin läs- och samtalsutveckling att samtalet om texten löper fritt. Du kan använda frågorna både vid samtal och vid ett reflekterande skrivande om de texter som eleverna ska läsa.

Du kan kartlägga elevernas läsutveckling under eller efter samtalet genom att analysera vad de säger eller har sagt under samtalet. Har de skrivit läslogg kan du också analysera den. Kartlägg genom att markera stegen i matriserna, vilket också eleverna kan göra.

I den del som handlar om hur man tar sig in i och rör sig i textens föreställningsvärld och tankevärld i matrisen *läsarorienterad läsförståelse* är det inte frågan om en direkt progression från steg 1–4. Avancerade läsare är på olika steg när de läser olika texter, medan mindre avancerade läsare ofta har svårigheter att nå stegen 2–4, eftersom de har svårt att ta sig in i och röra sig i texter. För elever med svenska som andraspråk tar hela processen mot rörlighet inom textens föreställningsvärld och tankevärld längre tid.

Den läsarorienterade läsförståelsen är alltså beroende av textens genre. I en deckare eller ett recept kanske en läsare inte tänker djupare på mänskliga frågor som rör det egna livet och samhället. Den får kanske inte heller läsaren att fundera över olika tolkningar (steg 3–4), utan är mest inriktad på händelseförloppet eller faktauppgifter (steg 1). Vetskapen om att man läser så, bör man ta hänsyn till i kartläggningen.

Läsmatriserna kan vara de som är svårast för både elever och lärare att förstå fullt ut eftersom det handlar om att försöka förstå vad som händer inom läsaren (eleven). De andra matriserna däremot – de som handlar om samtala, tala och skriva – är, förenklat uttryckt, direkt knutna till ett eget skapande där produkten blir påtaglig, eftersom vi kan se en skriftlig text och höra en muntlig. Diskutera literacybegreppet (se s. 9 del I) i olika sammanhang särskilt med elever med svenska som andraspråk, eftersom lästraditioner är kulturellt betingade och kan skilja sig radikalt mellan kulturer. Det kan t.ex. vara svårt för elever med annan kulturbakgrund att veta hur man går ut och in i textvärldar, utan att det resulterar i ett ytligt tyckande. Eller också kan det vara svårt att läsa mellan raderna, det vill säga fylla tomrum eller göra inferenser (som innebär att man gör rimliga slutledningar och förutsägelser utifrån vad man vet och har förstått om texten samt utifrån ens tidigare kunskaper och erfarenheter). Vad innebär det i dag att kunna läsa? Vilka förväntningar har den svenska skolan på elevers läsning?

Läsmatriserna kan användas vid läsning av både skönlitteratur och sakprosatexter. I beskrivningen av kunskapskraven i kursplanen står det att eleverna ska kunna använda lässtrategier utifrån olika texters särdrag, och därför måste användningen av matriserna anpassas till de texter och läsningar som för tillfället

är aktuella. Med hjälp av det som står i läsmatriserna, kan undervisningen erbjuda eleverna möjligheter att utveckla olika lässtrategier och koppla dem till undervisningens specifika sammanhang och ämnets syfte, centrala innehåll och kunskapskrav.

Så här kan du gå tillväga:

- välj text i lämplig genre och svårighetsgrad
- ge lärolett explicit och välstrukturerat stöd för att hjälpa elever med svenska som andraspråk att komma in i olika textvärldar
- låt gärna eleven använda läslogg under läsprocessen och ge eleven några frågor (se till exempel matriserna)
- börja med den läsorienterade matrisen för att betona läsarens roll vid läsning
- låt det i första hand vara ett samtal om texten som ligger till grund för kartläggningen, men läraren kan också läsa i läsloggen. Var beredd att hjälpa till med frågor under samtalet
- kartlägg både under och efter samtalet, det vill säga analysera elevernas samtal och notera var i sin utveckling de befinner sig
- samtala med eleven efter kartläggningen
- fortsätt med den textorienterade matrisen.

Genom undervisningen i ämnet svenska och svenska som andraspråk ska eleverna ges förutsättningar att formulera sig och kommunicera i tal och skrift så att de får en tilltro till sin språkliga förmåga och kan uttrycka sig i olika sammanhang och för skilda syften.¹⁹ Eleverna ska i årskurs 7–9 för att utveckla sin läsförmåga få undervisning om följande centrala innehåll:

- *lässtrategier för att förstå, tolka och analysera texter från olika medier. Att urskilja texters budskap, tema och motiv samt deras syften, avsändare och sammanhang.*
- *berättande texters budskap, språkliga drag och typiska uppbyggnad med parallellhandling och tillbakablickar, miljö- och personbeskrivningar samt dialoger. (sva: Språkliga drag, uppbyggnad och berättarperspektiv i skönlitteratur. Parallellhandling, tillbakablickar, miljö och personbeskrivningar, inre och yttre dialoger).*
- *beskrivande, förklarande, utredande, instruerande och argumenterande texter, till exempel faktatexter, arbetsbeskrivningar, reklam och insändare (sva: tidsningsartiklar, vetenskapliga texter, arbetsbeskrivningar och blogginslägg). Texternas syften, innehåll, uppbyggnad och typiska språkliga drag (sva: samt deras ord och begrepp).*
- *texter som kombinerar ord, bild och ljud, och deras språkliga och dramaturgiska komponenter. Hur uttrycken kan samspela med varandra, till exempel tv-serier, teaterföreställningar och webbtexter.²⁰*

19. Lgr 11:222 och 239.

20. Lgr 11:225–226 och 243–244.

Lärarmatris: Läsarorienterad läsförståelse (LL)

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<p>Läsarens förhållande till texten</p> <p><i>Hur eleven engagerar och rör sig i texten</i></p>		<p>Är inne i texten och rör sig något i textens föreställningsvärld eller tankevärld.</p>	<p>Rör sig lätt och ledigt i textens föreställningsvärld eller tankevärld, dvs. är inne i texten, stundtals uppslukad.</p> <p>Visar på empati och engagemang genom språkliga eller kroppsliga uttryck.</p>	<p>Ser på världen och sig själv i skenet av texten. Får insikter från textens föreställningsvärld eller tankevärld.</p>	<p>Distanserar sig från textens föreställningsvärld eller tankevärld och granskar den kritiskt.</p> <p>Analyserar, tolkar och värderar.</p>
<p><i>Vad eleven fastnar för och lägger märke till</i></p>		<p>Är inriktad på handlingen, enkla tankegångar eller faktauppgifter i texten.</p> <p>Visualiserar den konkreta handlingen. Intresserar sig för enkla tankegångar eller faktauppgifter i texten.</p>	<p>Accepterar och fyller i mindre komplicerade tomrum i texten.</p> <p>Visualiserar inte bara händelser utan också personer, miljöer. Intresserar sig inte bara för enkla tankegångar eller faktauppgifter, utan också för idéer i texten.</p>	<p>Accepterar och fyller i ganska komplicerade tomrum i texten.</p> <p>Visualiserar personer och miljö och intresserar sig för idéer även utifrån mer abstrakta textavsnitt.</p> <p>Låter sina bilder förändras under läsningens gång.</p> <p>Omprövar sina egna och föreställer sig andras värderingar, övertygelser och känslor.</p> <p>Gör jämförelser och ser likheter och skillnader mellan texten och sitt eget liv.</p> <p>Undersöker, begrundar och uttrycker reflexioner.</p>	<p>Accepterar och fyller i komplicerade tomrum i texten.</p> <p>Låter olika textavsnitt, konkreta och abstrakta, samverka under visualiseringen.</p> <p>Inser att visualiseringen främjar förståelsen.</p> <p>Skapar en helhet av textens delar tillsammans med sina egna upplevelser, erfarenheter, idéer och värderingar.</p> <p>Förstår betydelsen av att också integrera egna upplevelser, erfarenheter, idéer och värderingar.</p>

	Förnivå	Steg1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<p>Läsarens rörelser i texten</p> <p><i>Hur eleven tänker om textens innehåll:</i></p> <p><i>Vad som har hänt, hur det har varit förut och vad som ska hända sedan</i></p> <p><i>Vad som ligger bakom och utanför texten</i></p>		<p>Uttrycker enkla tankar om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • det som föregår textens handling och vad som skulle kunna hända sedan • det som ligger bakom textens idéer och värderingar samt vad det kan innebära. 	<p>Uttrycker mer komplexa tankegångar om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • det som föregår textens handling och vad som skulle kunna hända sedan. • det som ligger bakom textens idéer och värderingar samt vad det kan innebära. 	<p>Gör försök att bygga sina slutsatser på såväl tidigare kunskaper och erfarenheter som på given eller underförstådd information i texten.</p>	<p>Bygger tydligt sina slutsatser på såväl tidigare kunskaper och erfarenheter som på given eller underförstådd information i texten.</p>
<p><i>Hur eleven tänker på egna erfarenheter, livet, världen och samhället vid läsning av texten</i></p>		<p>Uttrycker enklare reflexioner.</p> <p>I samtal uttrycker eleven tankar om något som hon själv upplevt eller har kunskap om. Det är inte alltid tydligt hur det hör ihop med texten.</p>	<p>Uttrycker något mer utbyggda reflexioner i form av enkla tankekedjor.</p> <p>Utifrån något i texten uttrycker eleven tankar om något liknande som hon själv upplevt eller har kunskap om. Eleven tar initiativ till att samtala om detta.</p>	<p>Uttrycker utbyggda och mer sammanhängande reflexioner.</p> <p>I samtal drar eleven paralleller till samhället och världen.</p>	<p>Uttrycker utvecklade och mer sammansatta och komplexa reflexioner.</p> <p>Drar i samtal tydliga paralleller mellan egna erfarenheter, samhället och världen samt andra texter.</p>
<p>Problematisering av texten</p> <p><i>Funderingar och frågor som texten väcker hos eleven</i></p>		<p>Uttrycker funderingar och ställer enkla och mycket konkreta frågor om texten, exempelvis frågor om handlingen, tankegångar eller faktauppgifter.</p>	→	→	<p>Uttrycker funderingar och ställer mer komplicerade, kreativa och abstrakta frågor om texten, exempelvis frågor om textens tomrum.</p>
<p>Värdering</p> <p><i>Vad eleven tycker om texten och hur eleven då resonerar</i></p>		<p>Värderar texten utan att bygga ut resonemanget.</p>	→	→	<p>Ger utifrån texten och egen erfarenhet en avancerad förklaring och motivering till sin värdering av texten.</p>

	Förnivå	Steg1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
Läsarorienterad läsförståelse i sin helhet		<p>Visar att eleven är på rätt väg i sin utveckling av läsförståelsen.</p> <p>Behöver tydligt stöd för att utveckla sitt förhållande till texten och för att röra sig i texten.</p> <p>Behöver tydligt stöd för att problematisera och föra värderande resonemang om texten.</p>	→	→	<p>Visar att eleven är på rätt väg i sin utveckling av läsförståelsen.</p> <p>Eleven har ett avancerat förhållande till texten och rör sig obesvärat i texten.</p> <p>Problematiserar och för avancerade värderande resonemang om texten.</p>

Ovanstående kartläggning utgår från kunskapskraven i kursplanerna för ämnena svenska och svenska som andraspråk²¹ som beskriver att eleven kan:

- läsa skönlitteratur och sakprosatexter genom att välja och använda lässtrategier utifrån olika texters särdrag
- utifrån egna erfarenheter (i sva anges även referensramar), olika livsfrågor och omvärldsfrågor tolka texter och föra resonemang om budskap i olika verk (i sva anges texter).

21. Lgr 11:236 och 254.

Elevmatis: Läsarorienterad läsförståelse (LL)

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<p>Läsarens förhållande till texten</p> <p><i>Hur jag engagerar och rör mig i texten</i></p>		Jag kommer in i textens värld – jag förstår och ser den framför mig då och då.	Jag är inne i textens värld och glömmer ibland min egen verklighet.	Jag är helt inne i textens värld. Jag jämför textens värld med min egen och förstår saker om mig själv med hjälp av texten.	Jag är helt inne i textens värld, men ibland distanserar jag mig från textens föreställningsvärld och tankevärld, och granskar den kritiskt.
<p><i>Vad jag fastnar för och lägger märke till</i></p>		<p>Jag hänger med i textens handling. Det är ibland lätt att följa den, men ibland tappar jag tråden.</p> <p>Jag ser textens händelser framför mig.</p> <p>Jag förstår och intresserar mig för en del tankegångar och faktauppgifter i texten.</p>	<p>Jag uttrycker med ord eller det märks på mig när jag känner med personerna eller tycker något är spännande, sorgligt, roligt, intressant etc.</p> <p>Jag ser inte bara händelser, utan också personer och miljöer framför mig.</p> <p>Jag intresserar mig inte bara för enkla tankegångar eller faktauppgifter, utan också för idéer i texten</p> <p>Jag fyller själv ut tomrum i texten, dvs. för att förstå texten bättre fyller på med saker som inte står där.</p>	<p>Jag omprövar mina egna och föreställer mig andras värderingar, övertygelser och känslor.</p> <p>Jag visualiserar personer och miljö även utifrån mer abstrakta textavsnitt.</p> <p>Jag intresserar mig för textens idéer även utifrån mer abstrakta textavsnitt</p> <p>Mina bilder ändras under läsningens gång.</p> <p>Jag fyller i ganska komplicerade tomrum i texten.</p> <p>Jag jämför och ser likheter och skillnader mellan textens värld och min värld</p> <p>Jag undersöker, begrundar och reflekterar</p>	<p>Jag analyserar, tolkar och värderar.</p> <p>Jag låter olika textavsnitt, konkreta och abstrakta, samverka när jag visualiserar personer och miljö.</p> <p>Jag inser att visualiseringen främjar förståelsen.</p> <p>Jag fyller i komplicerade tomrum i texten.</p> <p>Jag skapar en helhet av textens delar tillsammans med mina egna upplevelser, erfarenheter, idéer och värderingar.</p> <p>Jag förstår betydelsen av att också integrera egna upplevelser, erfarenheter, idéer och värderingar.</p>

	Förnivå	Steg1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<p>Läsarens rörelser i texten</p> <p><i>Hur jag tänker om textens innehåll:</i></p> <p>Vad som har hänt, hur det har varit förut och vad som ska hända sedan</p> <p>Vad som ligger bakom och utanför texten</p>		<p>Jag kan berätta något om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vad jag tror har hänt innan handlingen börjar och vad som skulle kunna hända sedan. • vad jag tror ligger bakom textens idéer och värderingar samt vad det kan innebära. 	<p>Jag kan berätta mer utförligt om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vad jag tror har hänt innan handlingen börjar och vad som skulle kunna hända sedan. • det som ligger bakom textens idéer och värderingar samt vad det kan innebära. 	<p>Jag försöker att bygga mina slutsatser på tidigare kunskaper och erfarenheter, men också på sådant som jag ser och förstår av texten.</p>	<p>Jag bygger mina slutsatser tydligt på tidigare kunskaper och erfarenheter, men också på sådant som jag ser och förstår av texten.</p>
<p><i>Hur jag tänker på egna erfarenheter, livet, världen och samhället när jag läser texten</i></p>		<p>Jag uttrycker tankar, men utvecklar dem inte vidare.</p> <p>I samtal uttrycker jag tankar om något som jag själv upplevt eller har kunskap om. Det är inte alltid tydligt hur det hör ihop med texten.</p>	<p>Jag utvecklar egna tankar till en enkel tankekedja.</p> <p>Utifrån något i texten uttrycker jag tankar om något liknande som jag själv upplevt eller har kunskap om.</p> <p>Jag tar initiativ till att samtala om detta.</p>	<p>Jag reflekterar i sammanhängande led.</p> <p>I samtal drar jag paralleller till samhället och världen.</p>	<p>Jag reflekterar i flera utvecklade och sammansatta led.</p> <p>I samtal drar jag tydliga paralleller mellan egna erfarenheter samhället och världen samt andra texter.</p>
<p>Problematisering av texten</p> <p><i>Funderingar och frågor som texten väcker hos mig</i></p>		<p>Jag uttrycker funderingar och ställer enkla och mycket konkreta frågor om texten, exempelvis frågor om handlingen, tankegångar eller faktauppgifter.</p>	→	→	<p>Jag uttrycker funderingar och ställer mer komplicerade, kreativa och abstrakta frågor om texten, exempelvis frågor om textens tomrum.</p>
<p>Värdering</p> <p><i>Vad jag tycker om texten och hur jag då resonerar</i></p>		<p>Jag värderar texten utan att bygga ut resonemanget.</p>	→	→	<p>Jag värderar texten genom att ge genomtänkta förklaringar och väl utbyggda motiveringar utifrån texten och egen erfarenhet.</p>

	Förnivå	Steg1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
Läsarorienterad läsförståelse i sin helhet		<p>Jag visar att jag är på rätt väg i min utveckling av läsförståelsen.</p> <p>Jag behöver tydligt stöd för att utveckla mitt förhållande till texten och för att röra mig i texten.</p> <p>Jag behöver tydligt stöd för att problematisera och föra värderande resonemang om texten.</p>	→	→	<p>Jag visar att jag är på rätt väg i min utveckling av läsförståelsen.</p> <p>Jag har ett avancerat förhållande till texten och rör mig obesvärat i texten.</p> <p>Jag problematiserar och för avancerade värderande resonemang om texten</p>

Ovanstående kartläggning utgår från kunskapskraven i kursplanerna för ämnena svenska och svenska som andraspråk²² som beskriver att eleven kan:

- läsa skönlitteratur och sakprosatexter genom att välja och använda lässtrategier utifrån olika texters särdrag
- utifrån egna erfarenheter (i sva anges även referensramar), olika livsfrågor och omvärldsfrågor tolka texter och föra resonemang om budskap i olika verk (i sva anges texter).

22. Lgr 11:236 och 254.

Lärarmatris: Textorienterad läsförståelse (TL)

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<p>Återberätta och sammanfatta</p> <p><i>Hur eleven återberättar och sammanfattar texten</i></p>		<p>Återberättar eller sammanfattar texten med stöd från lärare eller andra elever.</p> <p>Visar viss medvetenhet om händelsernas följd eller textens olika delar, samt om tidsaspekter och orsakssamband i texten.</p>	<p>Återberättar eller sammanfattar texten relativt självständigt.</p> <p>Visar förståelse för hur händelserna eller delarna i texten hänger samman</p> <p>Vidrör centrala händelser eller idéer i texten, samt tidsaspekter och orsakssamband.</p>	<p>Återberättar eller sammanfattar texten självständigt och visar viss förståelse för vilka delar eller idéer som är centrala.</p> <p>Tydliggör hur händelserna eller idéerna och delarna i texten hänger samman.</p> <p>Pekar på viktiga tankar och teman i texten genom att ge exempel från texten.</p>	<p>Återberättar eller sammanfattar texten självständigt, sammanhängande och levande, och relaterar på ett övertygande sätt till centrala delar eller idéer.</p> <p>Väljer ut relevanta delar och kopplar till centrala teman i texten.</p> <p>Resonerar om centrala tankar och teman i texten samt visar hur dessa tar sig uttryck och hänger samman på olika sätt.</p> <p>Sammanfattar och återskapar texten på ett lämpligt och kanske personligt sätt.</p>
<p>Jämföra och relatera</p> <p><i>Hur eleven uttrycker sig om skillnader och likheter mellan personer, miljöer, handlingar, tankar, idéer och åsikter inom en text och mellan olika texter.</i></p>		<p>Visar på enstaka skillnader och likheter inom texten.</p> <p>Visar på enstaka skillnader och likheter mellan olika texter</p>	<p>Visar på flera skillnader och likheter inom texten eller mellan olika texter.</p> <p>Försöker att motivera och resonera, men kopplar inte direkt till texten.</p>	<p>När eleven visar på skillnader och likheter försöker hon att motivera och resonera utifrån texten och dess tomrum.</p>	<p>När eleven visar på skillnader och likheter, motiverar och resonerar hon utifrån texten och dess tomrum samt kopplar till egna erfarenheter och kunskaper.</p>

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<i>Hur eleven relaterar till sammanhang som rör texten</i>		Gör enkla kopplingar exempelvis till textens historiska och kulturella sammanhang och textens medium.	→	→	För mer komplexa resonemang om exempelvis historiska, kulturella och sociala sammanhang som rör texten och dess medium
Struktur och språk i texten (för att kunna tala om dessa aspekter i texter som läses, kan matrisen för skriva aktualiseras)		Är beroende av enkla strukturer och ett enklare språk för att ta till sig texten. Visar visst intresse för struktur och språk i texten.	Ser enkla strukturer i texten. Visar tydligt intresse för språk och struktur i texten.	Ansats till att se mönster som gäller struktur och språk i texten, t. ex. disposition, stildrag, syntaktiska drag, uttryck, ord, tecken, layout. Ansats till att göra kopplingar mellan struktur, språk, innehåll och medium i sin tolkning av texten.	Ser mönster i texten som gäller struktur och språk i texten, t. ex. disposition, stildrag, syntaktiska drag, uttryck, ord, tecken, layout. Gör relevanta kopplingar mellan struktur, språk, innehåll och medium i sin tolkning av texten.
Textorienterad läsförståelse i sin helhet		Visar att eleven är på rätt väg i sin utveckling av läsförståelsen. Eleven behöver tydligt stöd för att bli bättre på att återberätta, sammanfatta, göra jämförelser och förstå hur struktur, språk och innehåll hänger samman i texten.	→	→	Visar att eleven har kommit långt i sin utveckling av läsförståelsen. Eleven återberättar, sammanfattar och gör jämförelser på ett intressant och kreativt sätt. Eleven visar tydligt hur struktur, språk och innehåll hänger samman i texten.

Ovanstående kartläggning utgår från kunskapskraven i kursplanerna för ämnena svenska och svenska som andraspråk²³ som beskriver att eleven kan:

- läsa skönlitteratur och sakprosa genom att välja och använda lässtrategier utifrån olika texters särdrag.
- föra resonemang om verket med kopplingar till dess upphovsman och dra slutsatser om hur verket har påverkats av det historiska och kulturella sammanhang som det har tillkommit i (i sva anges dra slutsatser om samband mellan verk och upphovsman).
- genom att göra sammanfattningar av olika texters innehåll (i sva anges även kommentera delar av det) med koppling till tidsaspekter och orsakssamband (i sv anges även andra texter) visa sin läsförståelse.

23 Lgr 11:236 och 254.

Elevmatis: Textorienterad läsförståelse (TL)

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<p>Återberätta och sammanfatta</p> <p><i>Hur jag återberättar och sammanfattar texten</i></p>		<p>Jag återberättar eller sammanfattar delar av texten med stöd från lärare eller andra elever.</p> <p>När jag berättar visar jag att jag i stort sett förstår händelsernas följd eller vilka delar texten består av samt om tidsaspekter och orsakssamband i texten.</p>	<p>Jag återberättar eller sammanfattar relativt självständigt delar av texten.</p> <p>När jag berättar visar jag att jag förstår hur händelserna eller delarna i texten hänger samman.</p> <p>Jag försöker peka på viktiga händelser eller idéer i texten.</p> <p>Jag försöker reda ut tidsaspekter och orsakssamband.</p>	<p>Jag återberättar eller sammanfattar självständigt viktiga delar av texten och visar att jag till viss del förstår vilka delar eller idéer i texten som är centrala.</p> <p>När jag berättar tydliggör jag hur händelserna eller textens idéer och delar hänger samman.</p> <p>Jag väljer ut centrala teman i texten och förklarar dessa med hjälp av exempel från texten</p>	<p>Jag återberättar eller sammanfattar texten självständigt, sammanhängande och levande, och relaterar på ett övertygande sätt till viktiga och centrala delar eller idéer i texten.</p> <p>När jag berättar väljer jag ut relevanta delar och kopplar till centrala teman i texten.</p> <p>Jag resonerar om centrala tankar och teman i texten och visar hur dessa tar sig uttryck och hänger samman på olika sätt.</p> <p>Jag sammanfattar och återskapar texten på lämpligt, kanske personligt, sätt.</p>
<p>Jämföra och relatera</p> <p><i>Hur jag uttrycker mig om skillnader och likheter mellan personer, miljöer, handlingar, tankar, idéer och åsikter inom en text och mellan olika texter.</i></p>		<p>Jag talar om enstaka skillnader och likheter inom texten.</p> <p>Jag talar om enstaka skillnader och likheter mellan olika texter.</p>	<p>Jag talar om flera skillnader och likheter inom texten eller mellan olika texter.</p> <p>Jag försöker att motivera och resonera, men kopplar inte direkt till texten.</p>	<p>När jag talar om skillnader och likheter försöker jag att motivera och resonera utifrån texten och dess tomrum.</p>	<p>När jag talar om skillnader och likheter motiverar och resonerar jag utifrån texten och dess tomrum samt kopplar till egna erfarenheter och kunskaper.</p>

	Förnivå	Steg 1	Steg 2	Steg 3	Steg 4
<i>Hur jag relaterar till sammanhang som rör texten</i>		Jag gör enkla kopplingar exempelvis till textens historiska och kulturella sammanhang och textens medium.	→	→	Jag för mer komplexa resonemang om exempelvis historiska, kulturella och sociala sammanhang som rör texten och dess medium.
Struktur och språk i texten <i>Hur jag reagerar på hur texten är skriven</i>		Jag visar visst intresse för struktur och språk i texten, t.ex. genom att samtala om hur texten är uppbyggd eller om ord och meningsbyggnad.	→	→	Jag ser mönster i texten som t. ex. disposition, stildrag, meningsbyggnad, uttryck, ordval, tecken och layout. Jag gör relevanta kopplingar mellan struktur, språk, innehåll och medium i min tolkning av texten.
<i>Textorienterad läsförståelse i sin helhet</i>		Jag visar att jag är på rätt väg i min utveckling av läsförståelsen. Jag behöver tydligt stöd för att bli bättre på att återberätta, sammanfatta, göra jämförelser och förstå hur struktur, språk och innehåll hänger samman i texten.	→	→	Jag visar att jag är på rätt väg i min utveckling av läsförståelsen. Jag återberättar, sammanfattar och gör jämförelser på ett intressant och kreativt sätt. Jag visar tydligt hur struktur, språk och innehåll hänger samman i texten.

Ovanstående kartläggning utgår från kunskapskraven i kursplanerna för ämnena svenska och svenska som andraspråk²⁴ som beskriver att eleven kan:

- läsa skönlitteratur och sakprosa genom att välja och använda lässtrategier utifrån olika texters särdrag.
- föra resonemang om verket med kopplingar till dess upphovsman och dra slutsatser om hur verket har påverkats av det historiska och kulturella sammanhang som det har tillkommit i (i sva anges dra slutsatser om samband mellan verk och upphovsman).
- genom att göra sammanfattningar av olika texters innehåll (i sva anges även kommentera delar av det) med koppling till tidsaspekter och orsakssamband (i sv anges även andra texter) visa sin läsförståelse.

24. Lgr 11:236 och 254.

Språket på väg DEL II

Matriserna i *Språket på väg* kan, som redan tidigare konstaterats, på olika sätt anpassas och användas i skolans alla ämnen. Lärare och elever behöver i alla ämnen utveckla strategier för att kunna samtala, tala, lyssna, skriva och läsa på ett effektivt sätt så att lärandet i ämnet främjas på bästa sätt.

